

OVAJ PROJEKAT FINANSIRA EVROPSKA UNIJA

PUSH-BACKS

Psihološke posledice nasilja nad izbeglicama na granicama sa Hrvatskom i Mađarskom

LOVE
Law, Order, Values

Pravo, Red, Vrednosti, za migrante/azilante/ljude kojima je dodeljen azil u ostvarivanju svojih prava bez diskriminacije

The European Union's Civil Society Programme 2015 for Serbia

Projekat „LOVE Pravo, Red, Vrednosti za migrante/azilante/osobe kojima je odobren azil, u ostvarivanju svojih prava bez diskriminacije“ finansira Evropska unija, a sprovodi Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila APC/CZA i partneri - BETA novinska agencija i Centar za istraživanje javnih politika. Stavovi izneti u ovom dokumentu i tokom realizacije projekta ne izražavaju nužno stavove Evropske unije.

Ovaj policy brief „PUSH-BACKS: Psihološke posledice nasilja nad izbeglicama na granicama sa Hrvatskom i Mađarskom“ su pripremili CIJP i APC/CZA u okviru kampanje skretanja pažnje na najznačajnija pitanja u sistemu azila.

FENOMEN ILEGALNOG I NASILNOG GURANJA SA GRANICA (PUSH-BACK)

Nakon 2015. i 2016. godine, koje predstavljaju prekretnice u rukovođenju migracijama u Evropi, a posebno na Balkanu, dolazi do pooštrenja kontrole granica, pre svega spoljnih granica Evropske unije (konkretno granica Hrvatske i Mađarske, kao i Rumunije), sa ciljem kontrolisanja, usporavanja i sprečavanja ilegalnih migracija. Jedna od izuzetno loših praksi koja se nažalost ustalila duž Balkanske rute, prilikom odvratanja ljudi od daljeg migriranja, je ilegalno faktičko guranje ljudi u susednu zemlju odakle su neposredno prethodno ušli, odn. praksa *push-backova*. U početku se radilo o sporadičnim slučajevima, o kojima je tek poneko od izbeglica bio spreman da govori. Danas je situacija takva da u Srbiji gotovo da nema osobe koja je pokušala da nastavi svoj put dalje, a da nije doživela *push-back* od strane granične policije susednih zemalja, poput Mađarske, Hrvatske i Rumunije a ima i onih koji su doživeli „lančana guranja“, tj. bili *push-backovani* redom, iz jedne u drugu susednu zemlju na Balkanskoj ruti, poput domino efekta¹.

Uporedo sa ustaljivanjem prakse *push-backova*, njihovo dokumentovanje je postalo redovnije i detaljnije, što nam je omogućilo uvid u iskustva koja ljudi doživljavaju prilikom pokušaja ilegalnog prelaska granice i omogućilo da se uoče određeni trendovi kada su u pitanju obim, frekvencija i sadržaj ove prakse. Pokazalo se da je jedna od konstanti nasilje od strane granične policije prema migrantima, tražiocima azila i izbeglicama. Najvidljivije i najprisutnije je pre svega fizičko u vidu udaranja rukama, nogama, pendrecima, a ima i slučajeva kada je na migrante pucano iz vatrenog oružja. Dalje, *push-backovi* su često praćeni i psihološkim nasiljem u vidu vređanja, pretnji, zastrašivanja, maltretiranja i ponižavanja, oduzimanja dostojanstva. Najtragičnija zabeležena posledica ovakve prakse je smrt Medine Hoseini², šestogodišnje devojčice poreklom iz Avganistana, koja je poginula kada ju je udario voz prilikom prisilnog i ilegalnog guranja u Srbiju, od strane hrvatske granične policije.

Iako je važnost izveštavanja i podizanja svesti o dešavanjima na granicama već prepoznata i učinila ovu temu jednom od najprisutnijih u oblasti migracija, malo je pažnje posvećeno onome što sledi nakon što se nasilje desi. Ovaj papir se fokusira na psihološke reakcije i posledice po mentalno zdravlje migranata, tražilaca azila i izbeglica koje su doživele nasilje i zlostavljanje na granici prilikom pokušaja ulaska u zemlje gde su želeli da migriraju i/ili traže svoje utočište, pre svega jer se ti ljudi *push back*-uju u Srbiju, gde ostaju duže ili kraće vreme, reagujući na različite načine, uz ozbiljan rizik po njihovo mentalno zdravlje, čineći ih još ranjivijim i sa dodatnim, specifičnim, potrebama. Kako bi pružili neophodnu podršku i zaštitu, a i prevenirali ozbiljnije probleme koji se mogu javiti, kako kod pojedinaca, tako i zajednici u kojoj se nalaze i žive, neophodno je sagledati i ovaj aspekt migracijskog iskustva migranata, tražilaca azila i izbeglica.

¹ U nekoliko svedočenja ljudi su govorili o tome da su po prelasku hrvatsko-slovenačke granice i dolasku u Sloveniju izrazili nameru da podnesu zahtev za azil, na šta su od slovenačke policije dobili potvrdu da će to moći nakon potpisivanja određenih papira na slovenačkom jeziku, čiju sadržinu nisu razumeli niti im je bila prevedena, da bi potom bili odveženi na granicu sa Hrvatskom, predati hrvatskoj graničnoj policiji, koja ih je tukla, pljačkala, a potom odvezla do granice sa Srbijom i gurnula u Srbiju u okolini Šida. (APC/CZA izveštaj sa terena od 30.07.2019. iz Šida)

² Medina Hoseini je poginula u noći 21. novembra 2017. godine, nakon što su ona i njena porodica ilegalno prešli granicu sa Hrvatskom, gde su bili uhvaćeni od strane hrvatske granične policije. Stavljani su u policijski kombi, odveženi u blizinu granice sa Srbijom odakle im je rečeno da peške idu ka Srbiji. Nedugo potom Medinu je udario voz koji je tada prolazio. Više o slučaju na <https://www.azilsrbija.rs/?s=medina>

ŠTA JE NASILJE A ŠTA TRAUMATSKO ISKUSTVO?

Svetska zdravstvena organizacija definiše nasilje kao svaki čin namerne upotrebe fizičke sile ili moći, kako preteće tako i realizovane, prema sebi, drugoj osobi, grupi lica ili zajednici, koja rezultira ili ima veliku verovatnoću da dovede do fizičke povrede, psihološke povrede, smrti ili nekog oblika oštećenja razvoja ili deprivacije.³ Iako je naglasak na fizičkom nasilju („upotreba fizičke sile“), proširenjem prvobitne definicije (uvođenjem „sile ili moći“) prepoznati su i sledeće vrste nasilja: seksualno, psihološko, i zanemarivanje i deprivacija.

Kada govorimo o traumatskom događaju, on predstavlja takav događaj koji obično ugrožava život, telesni integritet ili predstavlja blizak lični susret sa nasiljem i smrću.⁴ Kako se pokazalo da se traumatske reakcije javljaju i onda kada osoba interpretira događaj kao preteći po sopstveni opstanak bez obzira na objektivni nivo pretnje, kao i da postoji varijetet događaja koje dovode do traumatskih reakcija (psihološke traume), došlo je do izmene poimanja ovog pojma i njegovo stavljanje u kontekst reakcija osobe tj. njenog traumatskog iskustva. Tako, traumatsko iskustvo predstavlja iznenadno, neočekivano iskustvo i iskustvo izvan uobičajenog, koje prevazilazi sposobnost pojedinca da se od istog zaštiti i ugrožava njegov referentni sistem, psihološke potrebe i saznavne šeme⁵, dovodeći do reakcije intenzivnog straha, bespomoćnosti i gubitka kontrole⁶. Posebno se ističe pojam „kompleksne traume“ koji podrazumeva postojanje više traumatskih događaja koji se ponavljaju, šire i imaju kumulativno dejstvo na jednu osobu. Jedan od takvih primera je zlostavljanje i iskorišćavanje od strane autoriteta ili osobe koja ima vlast⁷, kao što je to slučaj prilikom ilegalnog i nasilnog guranja sa granica.

Povezanost ova dva pojma, traumatskog događaja i traumatskog iskustva se ogleda u tome da traumatski događaji često uključuju neki od vidova nasilja, kako direktno doživljeno nasilje, tako i indirektno doživljeno nasilje u slučajevima kada se o nasilju svedoči. Svakako, neće svako nasilje nositi traumatsko iskustvo, a da li će ga biti, zavisi od obima, trajanja, intenziteta, nivoa ugrožavanja fizičkog integriteta i života pojedinca, iznenadnosti⁸, ali i kao što je već rečeno i od kapaciteta osobe da na njega odgovori, uključujući lične karakteristike, kao i karakteristike zajednice, uslova u kojima živi, dostupnosti podrške i pomoći, itd.

Prilikom *push-backova* nasilje je neretko višestruko – uključuje i fizičko i psihološko, izbeglice su i žrtve deprivacije⁹, a prijavljivani su i slučajevi seksualnog nasilja. U nekim slučajevima premlaćivanja su teška (povrede leđa usled kojih ljudi ne mogu da stoje uspravno i teško se kreću, duboke rane glave, dislokacije zglobova, povrede grla od udarca u vrat itd.), pa su čak i migranti počeli da razlikuju „male“ i „velike“ batine i povrede koje dobijaju.

„Nas 35 se sakrilo u kamione. Po 3-4 u svaki kamion. Mađarska policija nas je otkrila putem skenera. Izveli su nas iz kamiona i počeli da biju. Najviše su nas šutirali nogama. Svi smo dobili batine.“¹⁰

A.A. (14 god, Avganistan) iskustvo sa mađarskom policijom

„Prešao sam granicu sa hrvatskom zajedno sa ženom i detetom. Uхватила nas je hrvatska policija koja je mislila da sam krijumčar. Krenuli su da me tuku palicama i nogama, čizmama, u glavu i telo. Toliko su me tukli da sam krenuo da uriniram krv. Odvezli su me u bolnicu u Zagrebu, gde sam bio 3 dana. Nakon toga sam bio u zatvoru 2 meseca, a onda su me gurnuli nazad u Srbiju. Ženu i dete za to vreme nisam video jer su im, nakon što su me pretukli, rekli da se peške vrate u Srbiju.“¹¹

M.A. (33 god, Iran) iskustvo sa hrvatskom policijom

3 Krug Etienne G. et al. (Ed.), *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002, str. 5. Dostupno na: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf

4 Herman, Džudit Luis, *Trauma i oporavak*, Psihopolis, Novi Sad, 2010, str. 67.

5 Hadžić, Aleksandra, *Uvod: O traumati, u: Mirović, Tijana i Tomašević, Marko (Ed.), Trauma – naša priča*, Centar za shema terapiju, Beograd, 2019, str. 20.

6 Herman, op.cit, str. 68.

7 Hadžić, op.cit, str. 24.

8 Vlajković, Jelena, *Životne krize, prevencija i prevazilaženje*, IP „Žarko Abulji“, Beograd, 2005, str. 94.-95.

9 Deprivacija – uskraćivanje neophodnih uslova za zadovoljenje vitalnih potreba, egzistencijalnih, psihičkih, socijalnih ili emotivnih potreba e.g. uskraćivanje hrane, vode, toaleta, sna, slobode kretanja, itd.

10. APC/CZA izveštaj 28.11.2018. Subotica

11. APC/CZA izveštaj 13.03.2019. Šid

Tokom susreta sa APC/CZA timom M.Z. je imao velike poteškoće da razgovara, delovao je da je pod šokom. Kako navodi, bio je sam kada su ga 4 hrvatska policajca bacila na zemlju između šina, stomakom na zemlju, držeći ruke iznad glave, te su ga šutirali po leđima i nogama, a na kraju mu je jedan policajac čizmom pritisnuo vrat, odigao nogu i udario čizmom po vratu. Nakon toga, bez evidentiranja, nateran je da skine obuću i rečeno mu je da se peške, bos, vrati nazad uz prugu u Šid.¹²

M.Z. (18 god, Maroko) iskustvo sa hrvatskom policijom

Z.S. je pokazao svoju levu ruku, u koju je dobio jači udarac pendrekom, a rana ispod oteklog zgloba je počela da se gnoji. Kako je naveo, šutirali su ga i po leđima i kolenima, još uvek ga boli celo telo. Njegov prijatelj, S.Z., navodi da ima jak bol u predelu grudnog koša sa obe strane pri udisaju kao i da ne može da se osloni na stopalo, vidno otečeno oko skočnog zgloba, moguće i dislocirano, kao posledica prebijanja od pre 2 dana. Obojici su oduzeti ranac, telefon, čarape i patike te su sa grupom peške, bos, došli sa Kelebije.¹³

Z.S. (13 god, Avganistan) i S.Z. (16 god Avganistan) iskustvo sa mađarskom policijom

Psihološko nasilje koje izbeglice trpe prilikom ilegalnog guranja nazad u Srbiju najčešće uključuju psovanja, vređanja, ali i ponižavanja i zastrašivanja. Kroz nekoliko svedočenja, vidi se da postoji i deprivacija kao vid vršenja nasilja nad izbeglicama, gde one spominju da su držane po nekoliko sati (više od 10) u policijskom kombiju ili podrumskoj prostoriji, bez hrane, vode, mogućnosti da izađu u toalet.¹⁴

„Prešli smo granicu sa Rumunijom i zaustavljeni smo od strane policije. Počeli su da viču na mog muža da mi da dete kako bi njega mogli da tuku. Kada su to završili naterali su nas da skinemo svu odeću sa sebe. Posle 5-10 minuta su nam rekli da se obučemo.“¹⁶

Z.A.R. (26 god, Irak) iskustvo sa rumunskom graničnom policijom

„Bili smo u kamionima i pokušali tako da odemo u Mađarsku. Snimio nas je skener i došla je mađarska policija koja nas je izvukla. Psovali su nas i sipali hladnu vodu po vratu, a onda nas oterali da se vratimo u Srbiju.“¹⁵

I.H. (18 god, Avganistan) iskustvo sa mađarskom graničnom policijom

„Pokušali smo da pređemo granicu kod Horgoša. Mađarska policija nas je uhvatila. Puštali su pse na nas i prislanjali elektrošokere, da nas uplaše.“¹⁷

M.D. (15 god, Avganistan) i M.S. (15 god, Avganistan) iskustvo sa mađarskom graničnom policijom

„Neke od psovki mogu da razumem, kao što je jedna od psovki što su rekli, pičku mater, i izvadili su oružje, uperili ka nama i repetirali... Kad smo stigli kod policijskih kola naterali su nas da sednemo i da čekamo policijska kola da nas odvezu. Sneg je oko 20-30 cm napadao i oko 20-30 minuta smo sedeli i čekali policijski auto. Nisu nam dozvolili da ustanemo iz snega visokog 30 cm. Ja sam rekao da mi je hladno i ustao sam, rekli su mi da sednem.“¹⁸

H.N. (29 god, Iran) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

¹² APC/CZA izveštaj 26.07.2019. Šid

¹³ APC/CZA izveštaj 02.08.2019. Kelebija

¹⁴ APC/CZA izveštaj 01.02.2019. Šid: „S.A., 18 god iz Avganistana, navodi da ih je hrvatska policija utrpala u policijski kombi, gde su čekali 12 sati. Nisu im dali hranu, a vodu su dobili samo jednom.“; APC/CZA izveštaj 01.11.2019. Šid: „H.R., 22g god iz Avganistana, je opisao prostoriju koju je nazvao podrum, u koju ubace izbeglice, tuku ih, i drže zatvorene između 4 i 12 sati pre nego što ih gurnu nazad u Srbiju.“

¹⁵ APC/CZA izveštaj 14.02.2019. Subotica

¹⁶ APC/CZA izveštaj 01.04.2019. Sombor

¹⁷ APC/CZA izveštaj 27.09.2019. Subotica

¹⁸ APC/CZA izveštaj 13.12.2018. Kikinda

Takođe, osim direktnog nasilja, izbeglice govoreći o svom iskustvu često ističu svedočenje nasilju nad drugima na granici kao još jedno od teških i traumatskih iskustava.

Kao najgoru stvar koju je doživeo ističe trenutak kada se, nakon što ga je policija pretukla, pridružio svojim prijateljima koji su već izašli iz kombija i kada je video krvavu glavu svog prijatelja. Tad je pomislio kako policiji uopšte nije stalo do njihovih života i da lako mogu da ih ubiju.¹⁹

P.M. (29 god, Iran) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

ŠTA NAM SE DESI KAD SE DOGODI NASILJE?

Psihološke reakcije na nasilje i traumatske događaje variraju u odnosu na karakteristike samog iskustva, ali i kapaciteta osobe da na njih odgovori. U prethodnom odeljku bliže su definisana oba pojma (nasilje i trauma) i u kontekstu izbeglištva, koje kod događaja nasilja pojačavaju njegovo dejstvo ili ga čine traumatskim događajem. U ovom odeljku fokus je na reakcijama ljudi i onim faktorima specifičnim za izbegličku populaciju koji pojačavaju i oblikuju njihove reakcije na iskustvo nasilja i trauma prilikom ilegalnog guranja sa granica.

Usled specifične pozicije i ranjivosti izbeglica, na njihove kapacitete da izađu na kraj sa iskustvom nasilja i traumatskim događajima, utiču najpre prethodno životno iskustvo, trenutno psihičko stanje i uverenje o kontroli nad događajima²⁰, a zatim i marginalizacija, siromaštvo i neizvesnost u kojoj žive. Ne treba zaboraviti da izbeglice već u svom iskustvu imaju nasilje a neretko i traumatske događaje, da su izloženi progonu zbog svoje vere, etničke pripadnosti, političkog opredeljenja, seksualne orijentacije, da su iskusili rat i razaranja, bili u životno ugrožavajućim situacijama, svedočili smrti drugih, itd. Tokom samog izbeglištva su takođe izloženi nasilju od strane krijumčara ljudima, lokalnog stanovništva, ali i od strane policije, nalaze se u životno ugrožavajućim situacijama pokušavajući da pređu granicu. Sve to utiče na njihovo psihičko stanje, slabi kapacitete i mehanizme prevladavanja teških situacija koji su već angažovani na obrađivanju prošlog iskustva, dok takođe imaju zadatak da se nose sa trenutnim stresorima, nasiljem i traumatskim iskustvom. U situaciji prolognirane, a za neke i hronične izloženosti stresorima, izbeglice lako gube osećaj kontrole i razvijaju osećaj bespomoćnosti. Život u zemljama tranzita ili ciljnim zemljama je za mnoge život u siromaštvu ispunjen neizvesnošću, sa dodatnim problemima koje marginalizovane grupe i pojedinci doživljavaju.

Iako se u stručnoj literaturi najčešće spominju *akutna reakcija na stres*²¹ i *posttraumatski stresni poremećaj*²², kao dva poremećaja prepoznata u psihijatrijskim klasifikacijama (MKB – međunarodna klasifikacija bolesti i DSM – diagnostic and statistical manual for mental disorders) kao odgovor na traumatski događaj, ipak mali broj osoba razvije simptome u takvoj meri i obimu da bi im bio dijagnostikovani neki od ova dva poremećaja. Pored toga, s obzirom da ljudske reakcije zapravo mogu biti veoma raznolike i javiti se u različitim vremenskim intervalima ili različitog intenziteta, korisnije je govoriti o emocionalnim, kognitivnim, somatskim i ponašajnim promenama koje se dešavaju nakon iskustva nasilja i traumatskog događaja.

¹⁹ APC/CZA izveštaj 12.02.2019. Kikinda

²⁰ Vlajković, op.cit, str. 100.

²¹ Prema MKB 10 akutna reakcija na stres se definiše kao „prolazni poremećaj, značajne težine koji se razvije kod osoba bez nekog drugog jasnog mentalnog poremećaja kao reakcija na izuzetan fizički i/ili mentalni stres i koji se obično stišava za nekoliko sati ili dana“. Da bi poremećaj bio dijagnostikovani mora da postoji neposredna i jasna povezanost između dejstva izuzetno jakog stresa i početka simptoma i da postoje mešoviti i promenljivi simptomi koji uključuju incijalnu „zgranutost“, zatim depresiju, anksioznost, ljutnju, očaj, preteranu aktivnost ili povlačenje, a koji se smanjuju u roku od 24 do 48 sati. U DSM V dodaje se da okidač za akutnu stresnu reakciju može biti i svedočenje nasilju ili traumatskom događaju koji se događa drugome i koristi se podela simptoma na intruzivne (prisilna sećanja na događaj, noćne more sa sadržajem događaja, itd.), disocijativne (izmenjeno osećanje realnosti, parcijalna amnezija), izbegavajuće (kako sećanja tako i konkretnih mesta i podsetnika), simptome prenadraženosti (napetost, problemi sa spavanjem, koncentracijom, itd.) i negativno raspoloženje.

²² Prema MKB 10 posttraumatski stresni poremećaj se definiše kao „odloženi i/ili produženi odgovor na stresogeni događaj izuzetno jake ugroženosti ili katastrofalne prirode, koji je sklon da izazove patnju skoro kod svakog“. Javlja se najčešće u periodu od par nedelja do 6 meseci nakon traumatskog događaja. Prema DSM V simptomi koji se javljaju u okviru posttraumatskog stresnog poremećaja se mogu podeliti na intruzivne (prisilna, ponovljena sećanja, noćne more, flešbekovi, fiziološke reakcije na okidače, itd.), izbegavajuće (izbegavanje okidača koji su podsetnik na traumatski događaj), simptome negativne promene u kognicijama i raspoloženju (parcijalna amnezija, negativna uverenja o sebi, drugima i svetu, letargija, nemogućnost da se iskuse pozitivne emocije, itd.), simptome prenadraženosti (iritabilno, samo-destruktivno ponašanje, napetost, itd.). Da bi poremećaj bio dijagnostikovani neophodno je da određen broj simptoma traje minimum 1 mesec i da ozbiljno narušava funkcionisanje osobe.

EMOCIONALNE PROMENE

Nakon pretrpljenog nasilja najčešće se javljaju bes, frustracija, strah, anksioznost, tuga i depresivnost, krivica i stid. Osoba može da ima utisak da je preplavljena emocijama i da ne može da ih kontroliše. Kako bi uspostavila kakvu takvu kontrolu i „osećala manje“ dešava se da poteže za različitim nezdravim i rizičnim oblicima regulisanja emocija, poput prekomerne upotrebe alkohola, opijata, samopovređivanja, itd. Pored intenzivnih i preplavljajućih emocija dešava se i da osoba „otupi“ i da ima utisak da „ne oseća ništa“.²³

FIZIČKE PROMENE

Nakon proživljenog traumatskog događaja može doći do poremećaja funkcionisanja kardiovaskularnog, imunološkog, endokrinološkog, reproduktivnog sistema, sistema za varenje kao i fizioloških i metaboličkih funkcija.²⁴ Javljaju se problemi sa spavanjem (nemirno spavanje, poteškoće sa zaspivanjem, noćne more), gubitak apetita, bolovi u različitim delovima tela. Kada se govori o fizičkim bolovima i tegobama (bolovi u glavi, leđima, grudima, otežano disanje, itd.) oni takođe mogu da služe sklanjanju fokusa sa emocionalne boli, što se naziva somatizacija.²⁵ U kolektivističkim kulturama, iz kojih izbeglice uglavnom i dolaze, prihvatljivije je i uobičajenije da se emocionalni distress manifestuje kroz somatske probleme.²⁶

KOGNITIVNE PROMENE

Kao neke od reakcija javljaju se problemi sa koncentracijom, prisilne misli i sećanja na događaj, flešbekovi (ponovno proživljavanje dela ili celog traumatskog događaja kao da se upravo dešava). Pored navedenog, nasilje i traumatski događaj menjaju način doživljavanja sebe, sveta i budućnosti. Osoba počinje sebe da doživljava kao nesposobnu ili oštećenu, što dalje dovodi do osećaja bespomoćnosti; druge i svet vidikao nesigurne, nepredvidive i opasne, što dovodi do toga da osoba postaje nepoverljiva, napeta, da se otuđi od drugih, a da budućnost vidi kao beznadežnu, verujući da će se lična patnja nastaviti i da stvari nikada neće biti bolje.²⁷

PONAŠAJNE PROMENE

Ponašajne promene se često dešavaju kao pokušaji ublažavanja intenzivnih neprijatnih emocija, na auto-destruktivne načine, poput prekomerne upotrebe alkohola, nedozvoljenih supstanci, samo-povređivanja, riskantnog i suicidalnog ponašanja,²⁸ ali i izbegavanja određenih mesta, ljudi i situacija za koje postoji velika verovatnoća da trigeruju sećanja i osećanja povezana sa nasiljem ili traumatskim događajem. Javljaju se i povlačenje, pasivizacija i apatija. Pored toga, usled neuspeha u kontroli besa može doći i do češćeg ulaženja u konflikte, verbalne i fizičke, sa drugim ljudima.

REAKCIJE IZBEGLICA KOJE SU ISKUSILE NASILNA ILEGALNA GURANJA SA GRANICA

Iskustva nasilnog ilegalnog guranja sa granica osim fizičkih povreda i promena, ostavljaju i posledice po mentalno zdravlje onih koji su ga doživeli. Tako, izbeglice doživljavaju i emotivne promene - izjavljuju da su razočarane, frustrirane, napete, zabrinute, zbunjene, očajne, kao i da doživljavaju kognitivne promene tj. probleme sa koncentracijom, prisilne misli i sećanja na događaj, flešbekove, osećaju se bespomoćno i beznadežno.

Kao reakcija na nasilje, osoba počinje sebe da doživljava kao nesposobnu ili oštećenu, što dalje dovodi do osećaja bespomoćnosti; druge i svet vidikao nesigurne, nepredvidive i opasne, što dovodi do toga da osoba postaje nepoverljiva, napeta, da se otuđi od drugih, a da budućnost vidi kao beznadežnu, verujući da će se lična patnja nastaviti i da stvari nikada neće biti bolje.

²³ Center for Substance Abuse Treatment (US), „Understanding the Impact of Trauma“, in: Center for Substance Abuse Treatment (US), Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US), Rockville (MD), 2014, str. 61.-63. Dostupno na:

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207201/pdf/Bookshelf_NBK207201.pdf

²⁴ Kuzmanović, Elena, „Nasilje kao trauma“, u: Mirović, Tijana i Tomašević, Marko (Ed.), Trauma – naša priča, Centar za shema terapiju, Beograd, 2019, str. 121.

²⁵ Ibid.

²⁶ Engelbrecht, Alberta and Jobson, Laura, „Exploring trauma associated appraisals in trauma survivors from collectivistic cultures“, Springerplus, Vol. 5, No. 1, 2016. Dostupno na:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5023649/>

²⁷ Center for Substance Abuse Treatment (US), op.cit, str. 66.-68.

²⁸ Ibid., str. 70.

Često navode kako imaju problema sa zaspivanjem, ređe da imaju noćne more. Kod nekih se uočavaju i ponašajne promene, stanje prenadraženosti, tokom razgovora o svom iskustvu deluju nepoverljivo i napeto, unezvereno gledaju oko sebe i trzaju se na iznenadne zvuke, razdražljivi su i češće ulaze u verbalne i fizičke konflikte.

Uznemireno je ispričao svoje iskustvo sa granice. Delovao zbunjen trenutnim okolnostima u kojima se nalazi, nakon jučerašnjeg nasilja na granici, i za vreme razgovora sve vreme je grčevito držao svoj ranac više puta ponavljao kako sutra u 9 ujutro ide ponovo da pokuša.²⁹

N.S. (17 god, Sirija) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

Navodi da svake nedelje ide na granicu, sam, peške. Ne zna šta da radi, kaže da nema nikakve ciljeve. Izjavljuje kako ne može više da živi ovako. Izgleda isprpljeno, i sam potvrđuje da ne može da spava u poslednjih mesec dana.³⁰

S.A. (33 god, Iran) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

Prilikom poslednjeg pokušaja prelaska policija ga je uhvatila i pretukla. Oseća se slomljen, isprpljen, gubi nadu.

A.A. (32 god, Avganistan) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

Kod nekih od sagovornika uočavaju se kompleksniji simptomi koji ukazuju na razvijanje posttraumatskog stresnog poremećaja.

Vizuelno deluje, i na otvoreno pitanje potvrđuje, da je neraspoložen, potišten, da ima manjak energije i volje, kao i da je primetio da mu je apetit opao i da ima problema sa zaspivanjem. Pored toga kaže da „ima strah u sebi“ i da je počeo da se plaši policije, generalno, ne samo hrvatske. Dok se priseća događaja vidno se uznemirava, mišići su mu napeti, glas podrhtava, ima uznemiren izgled lica. Kaže da se tada prvi put u životu uplašio za svoj život. I dalje ne može da se suoči sa iskustvom mučenja i često tokom razgovora izražava svoju nevericu.

Takođe, veoma ga je pogodilo to što nikako nije očekivao da će ih tako brutalno pretučiti.

U jednom trenutku na granici pre nego što su ih tukli dali su im vodu, i tad pomislio da je sve u redu. Sada kaže da su ih „napojili kao ovce pred klanje“. Vidno je da mu je bazično poverenje u ljude i izvesnost njihovog ponašanja razrušeno nakon opisanog događaja. Pita se konstantno da li će još nešto loše da se dogodi, što ga čini napetim i stavlja ga u stanje stalne pripravnosti. Pored toga, kaže da mu se svakodnevno nevoljno nameću sećanja i misli o preživljenoj torturi, i da ne uspeva da ih kontroliše ili potisne.

Potvrđuje i da svako veče ima noćne more, u kojima ponovo proživljava događaj sa različitim scenarijima, uglavnom u kojima gubi život. Dešava mu se idalje da doživi flash back-ove, u kojima ima utisak da je ponovo u situaciji mučenja. Nakon tih doživljaja bude preplašen i iscrpljen.³¹

H.N. (30 god, Iran) iskustvo sa hrvatskom graničnom policijom

Izbeglice takođe često kroz razgovor traže pravdu, imaju potrebu da ističu kako su i oni ljudi, a ne životinje, da je takvo ponašanje nefer, sve sa ciljem da povrate samopoštovanje i samopouzdanje, kao i da nađu smisao u preživljenom iskustvu. Kada govorimo o maloletnicima bez pratnje, oni češće nego odrasli reaguju uzbuđenjem, deluju dezorganizovano, imaju potrebu da se hvale iskustvom koje su preživeli jer time stavljaju naglasak na tome koliko zapravo „snažni“, izdržljivi, sposobni. Kod njih je takođe češće samopovređivanje kao vid regulisanja i oslobađanja od intenzivnih negativnih emocija.

²⁹ APC/CZA izveštaj 05.11.2019. Šid

³⁰ APC/CZA izveštaj 08.10.2019. Principovac

³¹ APC/CZA izveštaj 12.02.2019. Kikinda

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Kroz praćenje situacije na granicama sa Srbijom i prikupljanje izjava izbeglica o ilegalnom guranju sa granica tj. push backovima, od strane granične policije susednih zemalja, a najviše Hrvatske i Mađarske, pokazano je da postoji jasan trend u korišćenju nasilja, kako fizičkog tako i psihološkog, kao i da neka od ovih iskustava predstavljaju traumatske događaje. Dalje, vidi se da takvo iskustvo ostavlja ozbiljne negativne posledice na psihičko stanje izbeglica, čineći ih još ranjivijim i pod većim rizikom da razviju mentalne poremećaje, koji dodatno otežavaju njihovo svakodnevno funkcionisanje ali i proces prilagođavanja na situaciju, sredinu i zajednicu u kojoj trenutno ili dugoročno žive.

Kako bi se prevenirali navedeni problemi neophodno je preduzeti naredne korake:

- Smesta prekinuti praksu ilegalnog guranja sa granica i umesto toga uspostaviti efikasne mehanizme i procedure uz pomoć kojih će onima koji ilegalno pređu granicu, a pri tom zatraže azil, biti omogućeno da to pravo i ostvare, dok će se ostali tretirati u skladu sa međunarodnim i domaćim zakonodavstvom kao i u skladu sa važećim sporazumima o readmisiji
- Smesta prekinuti vršenje bilo kog oblika nasilja nad izbeglicama. Uspostaviti mehanizam prijave nasilja i procesuiranja nasilnika.
- Uspostaviti mehanizme i procedure za procenu psihičkog stanja izbeglica koje su gurnute nazad u Srbiju kao prvi korak zbrinjavanja žrtava ove prakse, a posebno onih koji su iskusili nasilje i koji su tim činom traumatizovani. Prvu procenu je neophodno obaviti neposredno po vraćanju izbeglica a od strane terenskih radnika (lokalne socijalne službe ili NVO koje sporovode svoje aktivnosti u okolini granica) ili zdravstvenih radnika koji saniraju fizičke povrede i tegobe koje su posledica ilegalnog guranja nazad u Srbiju.
- Učiniti dostupnom psihijatrijsku i psihosocijalnu podršku svim izbeglicama kojima je ona neophodna kako bi se što pre i što bolje oporavili od iskustva nasilja.
- Na metodološki uniformisan i sistematizovan način prikupljati svedočanstva i podatke o iskustvu i psihološkim reakcijama izbeglica nakon ilegalnog guranja sa granica, a zarad podizanja svesti o ovom problemu, zagovaranja njegovog rešavanja i unapređenju usluga procene i podrške žrtvama.

Bibliografija:

- Alberta Engelbrecht and Laura Jobson, *Exploring trauma associated appraisals in trauma survivors from collectivistic cultures*, Springerplus, Vol. 5, No. 1, 2016. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5023649/>
- APC/CZA izveštaji sa terena i iz kancelarije 2019.
- Center for Substance Abuse Treatment (US), „Understanding the Impact of Trauma“, in: Center for Substance Abuse Treatment (US), *Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US)*, Rockville (MD), 2014. Dostupno na: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207201/pdf/Bookshelf_NBK207201.pdf
- Etienne G. Krug et al. (Ed.), *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva, 2002, Dostupno na https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf
- Džudit Luis Herman, *Trauma i oporavak*, Psihopolis, Novi Sad, 2010
- Jelena Vlajković, *Životne krize, prevencija i prevazilaženje*, IP „Žarko Abulj“, Beograd, 2005
- Tijana Mirović i Marko Tomašević, (Ed.), *Trauma – naša priča*, Centar za shema terapiju, Beograd, 2019

THIS PROJECT IS FINANCED BY EUROPEAN UNION

The European Union is made up of 28 Member States who have decided to gradually link together their know-how, resources and destinies. Together, during a period of enlargement of 50 years, they have built a zone of stability, democracy and sustainable development whilst maintaining cultural diversity, tolerance and individual freedoms. The European Union is committed to sharing its achievements and its values with countries and peoples beyond its borders. The European Commission is the EU's executive body.

Delegacija Evropske unije u Srbiji - <http://europa.rs/>
 EuropeAid Cooperation Office - https://ec.europa.eu/europeaid/index_en.htm
 Civil Society Facility Programme 2015
<https://webgate.ec.europa.eu/europeaid/online-services/index.cfm?ADSSChck=1472572570252&do=publi.detPUB&nbPubliList=15&page=1&orderby=upd&se>

Partneri na projektu

Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila APC/CZA - <http://azilsrbija.rs/>
<http://apc-cza.org>
 BETA novinska agencija - <https://beta.rs/>
 Centar za istraživanje javnih politika - <http://www.publicpolicy.rs/>

ASYLUM PROTECTION CENTER /
 CETAR ZA ZAŠTITU I POMOĆ TRAŽIOCIIMA AZILA
 Belgrade Address: Mišarska 16, 11118 Belgrade

Regional Migrant/Asylum Info Centres:
 Gavrića Principa 13, 11000 Belgrade, Serbia
 Braće Radić 3, 24000 Subotica, Serbia
 Vase Smajevića 11, 17523 Preševo, Serbia

Tel/Fax:
 +381 63 70 47 090; +381 11 323 30 70;
 +381 11 407 94 65; +381 69 267 0503; +381 63 704 7080

Email: sediste@apc-cza.org; rados.djurovic@apc-cza.org
 Website: www.apc-cza.org; www.azilsrbija.rs

Facebook: www.facebook.com/AziliUSrbiji
 Twitter: www.twitter.com/APC_CZA

Smartphone Application
 Asylum in Serbia:

Available to download from Android
 or Windows Apps Store
 to your smartphone device

Projekat „LOVE Pravo, Red, Vrednosti za migrante/azilante/osobe kojima je odobren azil, u ostvarivanju svojih prava bez diskriminacije“ finansira Evropska unija, a sprovodi Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila APC/CZA i partneri - BETA novinska agencija i Centar za istraživanje javnih politika. Stavovi izneti u ovom dokumentu i tokom realizacije projekta ne izražavaju nužno stavove Evropske unije.